

Interregionale en grensoverschrijdende mobiliteit in België.

Een analyse op basis van de Vlaamse Arbeidsrekening

Wouter Vanderbiesen
Steunpunt WSE
Marleen Jacobs
Departement WSE

1 - 2012

WSE-Report

Steunpunt Werk en Sociale Economie
E. Van Evenstraat 2 blok C – 3000 Leuven
T:32(0)16 32 32 39 F:32(0)16 32 32 40
steunpuntwse@econ.kuleuven.be
www.steunpuntwse.be

Interregionale en grensoverschrijdende mobiliteit in België.

Een analyse op basis van de Vlaamse Arbeidsrekening

Wouter Vanderbiesen
Steunpunt WSE
Marleen Jacobs
Departement WSE

Een onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister van Financiën, Begroting, Werk, Ruimtelijke Ordening en Sport, in het kader van het Vlaams Programma Strategisch Arbeidsmarktonderzoek

<p>Deze publicatie kwam tot stand met steun van het Europees Sociaal Fonds. Het ESF stelt middelen ter beschikking voor initiatieven die bijdragen tot meer en betere jobs voor meer mensen.</p> <p>Ontdek de werking in Vlaanderen via www.esf-agentschap.be.</p>	<p>Kernthema's ESF 2007-2013</p> <ul style="list-style-type: none"> Talenten activeren Arbeidskansen geven Ondernemen met mensen
	<p>ESF investeert in jouw toekomst.</p>

Vanderbiesen, W., Jacobs, M.

Interregionale en grensoverschrijdende mobiliteit in België. Een analyse op basis van de Vlaamse Arbeidsrekening

Vanderbiesen, W., Jacobs, M. – Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie, Brussel: Departement Werk en Sociale Economie, 2012, 16 p.

ISBN-9789088730801

Copyright (2011)

Steunpunt Werk en Sociale Economie
Parkstraat 45 bus 5303 – B-3000 Leuven
T:32(0)16 32 32 39 - F:32(0)16 32 32 40
steunpuntwse@econ.kuleuven.be
www.steunpuntwse.be

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this report may be reproduced in any form, by mimeograph, film or any other means, without permission in writing from the publisher.

Inhoud

Inleiding	4
1. Geografische mobiliteit van werknemers in de Vlaamse arbeidsrekening: conceptualisering & mogelijkheden voor analyse	4
1.1 Conceptualisering: binnenlandse werkgelegenheid & pendel.....	4
1.2 Van werkende bevolking naar binnenlandse werkgelegenheid via grensarbeid en pendel	5
1.3 Meerwaarde en beschikbaarheid van pendelgegevens in de Vlaamse arbeidsrekening	6
2. Intergewestelijke pendel en grensarbeid: een analyse	7
2.1 Pendelstromen in kaart.....	8
3. Pendelintensiteit op lokaal niveau	12
4. Synthese.....	15
Bibliografie.....	15

Inleiding

De Vlaamse arbeidsrekening (VAR) werd ontwikkeld door het Steunpunt Werk en Sociale Economie, in samenwerking met het Departement Werk en Sociale Economie van de Vlaamse Overheid, en kan beschouwd worden als een raamwerk voor het integreren van arbeidsmarktstatistieken. Dit raamwerk bevat een intern consistente raming van kernvariabelen met betrekking tot de lokale, regionale en nationale arbeidsmarkt en is gebaseerd op administratieve, officieel gevalideerde gegevensbronnen over de gehele Belgische beroepsbevolking (Herremans & Jacobs, 2009; Herremans, 2007).

Tot voor enkele jaren was er een gebrek aan betrouwbare (administratieve) gegevens over interregionale en grensoverschrijdende mobiliteit en het pendelgedrag van de Belgische werknemer. Met de invoering van de multifunctionele aangifte (DmfA) bij de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ) werd het mogelijk om de link te maken tussen de woon- en werkplaats van een werknemer. Met de integratie van deze gegevens in de Vlaamse arbeidsrekening ontstonden nieuwe mogelijkheden om de geografische mobiliteit van werknemers te meten.

In dit rapport¹ gaan we verder in op deze analysemogelijkheden. In een eerste deel staan we kort stil bij de conceptualisering en de plaats van geografische mobiliteit van werknemers in het ruimere kader van de Vlaamse arbeidsrekening. Ook kijken we hierbij naar de beschikbaarheid van pendelgegevens, en het belang en gebruik van geografische mobiliteitsstatistieken in Vlaanderen en België. In een tweede deel onderscheiden we de verschillende types van pendel en illustreren we deze aan de hand van enkele inhoudelijke analyses.

1. Geografische mobiliteit van werknemers in de Vlaamse arbeidsrekening: conceptualisering & mogelijkheden voor analyse

1.1 Conceptualisering: binnenlandse werkgelegenheid & pendel

Gegevens over de woonplaats van de Belgische beroepsbevolking zijn reeds lang gekend. Met de koppeling van de woonplaats aan de werkplaats van een werknemer in de bronbestanden van de sociale zekerheidsinstellingen, kunnen we sinds 2006 ook de ‘binnenlandse werkgelegenheid’ afbakenen. Met het concept van *binnenlandse werkgelegenheid* duiden we in de Vlaamse arbeidsrekening op het aantal personen dat een job heeft in België/Vlaanderen (of een andere geografische entiteit). Centraal hierbij staat dus de telling van het aantal werkenden volgens werkplaats, oftewel de plaats van de vestigingseenheid waar men is tewerkgesteld. Deze benadering sluit aan bij een ‘domestic concept of employment’, zoals gedefinieerd door het Europees Systeem van Rekeningen (Eurostat, 1997).

Met de telling van de binnenlandse werkgelegenheid – naast de telling van de beroepsbevolking naar woonplaats – beschikken we tevens over cijfermateriaal met betrekking tot de inkomende en uitgaande pendel van loontrekkenden.² Het verschil tussen de werkende (loontrekkende) beroepsbevolking en de

1 Dit rapport verscheen in een eerdere versie als bijdrage voor de Anthology 2011 ‘Measuring Geographical Mobility in Regional Labour Market Monitoring’ van het European Network on Regional Labour Market Monitoring (EN RLMM) (Vanderbiesen & Jacobs, 2011)

2 Voor zelfstandigen gaan we er van uit dat de woonplaats dezelfde is als de werkplaats. De pendelgegevens in de Vlaamse arbeidsrekening hebben bijgevolg enkel betrekking op de loontrekkenden.

binnenlandse werkgelegenheid kunnen we immers verklaren door intergewestelijke en internationale pendelstromen. De pendelstromen zijn bepalend voor de omvang van de binnenlandse werkgelegenheid in een regio en zij verklaren het verschil tussen de werkende beroepsbevolking (woonachtig in bijvoorbeeld Vlaanderen) en de binnenlandse werkgelegenheid (werkend in Vlaanderen). Personen die niet in Vlaanderen wonen, maar er wel een job uitoefenen dragen zo wel bij tot de economische activiteit in Vlaanderen, maar niet tot de Vlaamse werkzaamheid (aangezien zij als inkomende pendelaars niet tot de werkende Vlaamse beroepsbevolking behoren).

De uitgaande pendel omvat anderzijds de werknemers die wel wonen in Vlaanderen (of elke andere geografische entiteit), maar er niet werken. De uitgaande pendel uit bijvoorbeeld Vlaanderen maakt dus geen deel uit van de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid. Wel bepalen de uitgaande pendelstromen – als omgekeerde beweging van inkomende pendel – ook mee het verschil tussen de werkende Vlaamse beroepsbevolking en de binnenlandse werkgelegenheid in Vlaanderen.

1.2 Van werkende bevolking naar binnenlandse werkgelegenheid via grensarbeid en pendel

Het verschil tussen de werkende beroepsbevolking en de binnenlandse werkgelegenheid, te verklaren door de intergewestelijke en internationale pendelstromen, illustreren we in tabel 1 en passen we toe op België en haar drie gewesten.

De Belgische binnenlandse werkgelegenheid, 4 405 400 personen (vanaf 15 jaar) met een job in België, bestaat uit de werkende bevolking woonachtig in België (4 421 600), vermeerderd met de inkomende grensarbeid (67 700) en verminderd met de uitgaande grensarbeid (83 800) naar de buurlanden van België (Duitsland, Frankrijk, Nederland en Luxemburg).³ Gezien de uitgaande grensarbeid groter is dan de inkomende, resulteert dit in een negatief saldo grensarbeid (-16 100). Er zijn met andere woorden meer loontrekkenden die in België wonen en de grens overtrekken om in het buitenland te gaan werken, dan werkenden uit het buitenland die in België aan het werk zijn.

Tabel 1. Van werkende bevolking naar binnenlandse werkgelegenheid (personen vanaf 15 jaar) (België en de gewesten; 2009)

	Vlaams Gewest	Brussels Hoofdstedelijk Gewest	Waals Gewest	BELGIË
Werkende bevolking	2 741 100	359 200	1 321 200	4 421 600
+ inkomende grensarbeid	30 700	5 500	31 500	67 700
- uitgaande grensarbeid	36 300	1 800	45 700	83 800
+ inkomende (interregionale) pendel	111 700	371 800	68 500	-
- uitgaande (interregionale) pendel	285 300	64 400	202 300	-
= Binnenlandse werkgelegenheid	2 561 800	670 300	1 173 300	4 405 400

Bron: Vlaamse arbeidsrekening o.b.v. RSZ Gedecentraliseerde statistiek, RSVZ, RSZPPO, RIZIV, RVA (bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

3 Binnen de uitgaande (grens)arbeid onderscheiden we tevens een groep van ongeveer 2 400 loontrekkenden actief in de Nace-sector 99 (extraterritoriale organisaties), namelijk arbeidskrachten die tewerkgesteld zijn in internationale instellingen en die we beschouwen als werkend op niet-Belgisch grondgebied. Echter, dit is slechts een kleine groep van de totaal geschatte omvang van de internationale tewerkstelling in de Europese of internationale instellingen. De Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg schat deze op ongeveer 41 000 werkenden.

Op gewestelijk niveau wordt de omvang van de binnenlandse werkgelegenheid niet alleen bepaald door het saldo grensarbeid, maar ook door de interregionale pendelsaldo's, namelijk de inkomende en uitgaande pendelstromen tussen de drie gewesten onderling. Zo is de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid de resultante van een negatief saldo grensarbeid (30 700 inkomend versus 36 300 uitgaand), maar ook van een negatief saldo interregionale of intergewestelijke pendel: er zijn meer inwoners van Vlaanderen die in het Waals of – vooral – Brussels Hoofdstedelijk Gewest gaan werken (285 300) dan dat er werknemers van buiten het gewest naar Vlaanderen komen om hun job uit te oefenen (111 700). In het Waals Gewest stellen we gelijkaardige tendensen vast, maar in Brussel is de situatie omgekeerd, zeker wat de interregionale pendel betreft: de inkomende pendel van Vlaamse en Waalse werknemers (371 800) is hier bijna zes keer zo groot dan de uitgaande pendel (64 400) vanuit Brussel naar de andere twee gewesten. Het hoofdstedelijk karakter en de administratieve en commerciële functies van het Brussels Gewest zijn hier uiteraard niet vreemd aan. Vlaanderen en Wallonië zijn met andere woorden sterk afhankelijk van het ruime jobaanbod in het Brussels Gewest om hun werkzaamheid op peil te houden.

1.3 Meerwaarde en beschikbaarheid van pendelgegevens in de Vlaamse arbeidsrekening

Reeds lang waren betrouwbare gegevens over de geografische mobiliteit van werknemers op basis van administratieve databronnen een lacune in de Belgische arbeidsmarktstatistiek. De vraag ernaar was niettemin groot. Sinds enkele jaren kan deze leemte opgevuld worden met de integratie van nieuwe woon- en werkgegevens van de Federale Sociale Zekerheidsinstellingen in de Vlaamse arbeidsrekening. De pendelgegevens, beschikbaar op verschillende geografische niveaus, worden dan ook frequent opgevraagd en gebruikt door zowel lokale, (sub)regionale en federale overheidsinstellingen of socio-economische actoren. Het belang van nieuwe inzichten in de geografische mobiliteit van werknemers voor het functioneren van de arbeidsmarkt wordt daarmee onderkend. Op lokaal niveau zijn bijvoorbeeld heel wat steden aangewezen op het aantrekken van pendelaars uit andere, naburige steden of gemeenten voor het vervullen van hun arbeidsvraag. Vaak is het lokale arbeidsaanbod immers ontoereikend of telt het onvoldoende (geschikte) kandidaten voor vacante jobs. Met lokale of regionale pendelgegevens kan bijgevolg de (mis)match tussen de lokale vraag naar arbeidskrachten en het aanbod van de eigen bevolking in een regio blootgelegd worden, of kan het belang van steden met een groot jobaanbod voor (de werkzaamheid van) de ruimere regio worden geduïd. De pendelstromen zijn in die zin medebepalend voor de armslag of bewegingsruimte van het lokale of regionale arbeidsmarktbeleid (Vanderbiesen, 2010).

Los van de bijkomende inzichten in de arbeidsmarktdynamiek van werkenden, bieden de beschikbare pendelgegevens ook nuttige informatie op verkeerskundig vlak. Zo kunnen zij tevens worden aangewend voor het in kaart brengen van het woon-werkverkeer en het afstemmen van het (openbare) vervoersaanbod op de noden van pendelaars. Daarenboven kunnen de pendelindicatoren of pendelstromen ook worden berekend, opgesplitst naar de belangrijkste achtergrondkenmerken van de loontrekkenden: geslacht, leeftijdsgroep en activiteitssector.

Het eerste jaar waarvoor pendelgegevens in de Vlaamse arbeidsrekening beschikbaar zijn is 2006. De meest recente data hebben betrekking op het jaar 2009.

In het volgende hoofdstuk gaan we dieper in op de intergewestelijke pendelstromen en grensarbeid. Ook kijken we hierbij naar enkele achtergrondkenmerken van de pendelaar en grensarbeider. In het derde hoofdstuk staan we tot slot stil bij enkele analyses over pendel op lokaal of gemeentelijk niveau.

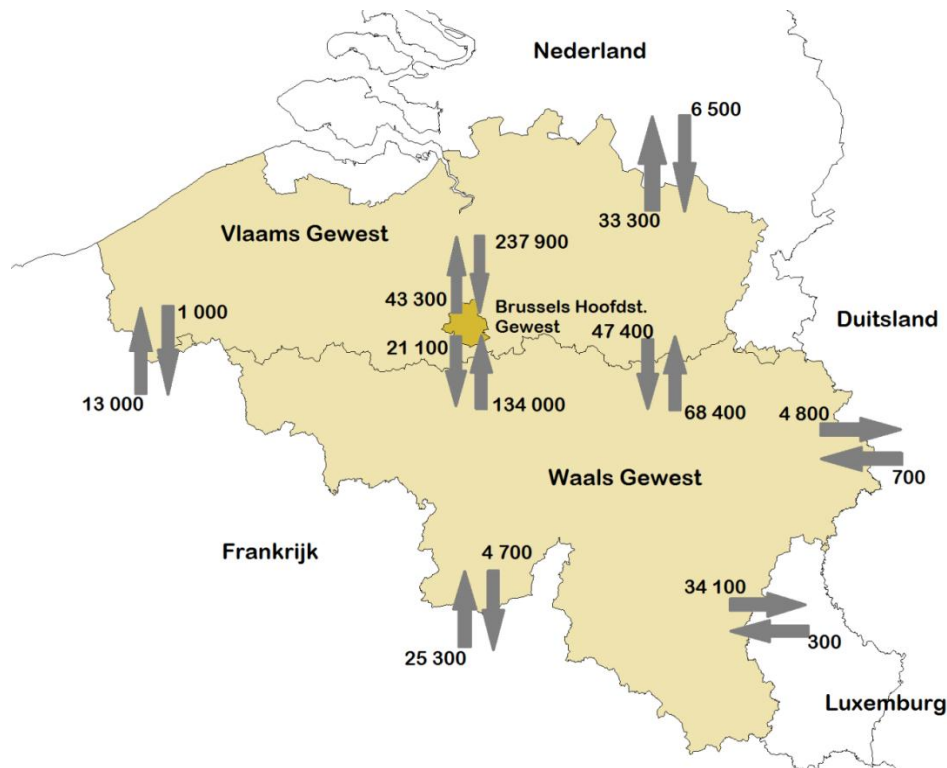
2. Intergewestelijke pendel en grensarbeid: een analyse

Alvorens we de pendelstromen in kaart brengen, merken we op dat we in de analyse geen rekening houden met de nationaliteit van de pendelaar/grensarbeider. Wanneer we bijvoorbeeld spreken over inwoners van Vlaanderen die in Nederland gaan werken, kan het gaan om personen met de Belgische nationaliteit, maar evengoed om Nederlanders die wonen (in de grensstreek) in Vlaanderen, maar werken in Nederland. Dezelfde redenering gaat op voor de analyse die we maken om de intergewestelijke pendelstromen in kaart te brengen. Inwoners van Vlaanderen die bijvoorbeeld in Wallonië gaan werken, zijn niet noodzakelijk Vlamingen. Het kan net zo goed gaan om Walen die zich gevestigd hebben in Vlaanderen, maar hun job uitoefenen in het Waals Gewest.

Bij de interpretatie van de cijfers houden we ook in het achterhoofd dat pendelstromen afgeremd, of in de hand gewerkt kunnen worden door bepaalde regelgeving, zoals fiscale maatregelen die eigen zijn aan het grensarbeidersstatuut en die het al dan niet aantrekkelijk maken om als grensarbeider te werken.

2.1 Pendelstromen in kaart

Figuur 1. Intergewestelijke pendelstromen, inkomende en uitgaande grensarbeid in België (2009)

2.1.1 Intergewestelijke pendel: het Brussels Hoofdstedelijk Gewest als aantrekkingspool

Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Zoals aangetoond in figuur 1 en tabel 2 wordt een behoorlijk deel van de jobs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ingevuld door inwoners uit het Vlaams en Waals Gewest: 371 800 van de 670 300 loontrekkenden die in 2009 actief waren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn pendelaars die wonen in Vlaanderen of Wallonië. Dit komt neer op een inkomende pendelintensiteit van 55,5% (cf. het aandeel personen dat vanuit de andere twee gewesten komt werken in Brussel, ten opzichte van het totaal aantal werknemers met een job in Brussel). Van deze groep inkomende pendelaars woont bijna twee derde in Vlaanderen (237 900) en ruim één derde in Wallonië (134 000).

Het overgrote deel van de 371 800 inkomende pendelaars is aan de slag in de commerciële en niet-commerciële dienstensector (respectievelijk 50,4% en 41,1%). Aangezien Brussel, als hoofdstad, een groot deel van de overheidsfuncties herbergt, verwondert het niet dat liefst 12,3% van de inkomende pendelaars is tewerkgesteld in de openbare besturen. Daarnaast zijn ook heel wat inkomende pendelaars uit Vlaanderen en Wallonië actief in de Brusselse financiële sector (13,2% van de totale inkomende pendel). Verder zien we dat ook aanzienlijke groepen inkomende pendelaars werkzaam zijn in het onderwijs (7,9%), algemene overheidsdiensten (6,5%), de groothandel (5,6%) en de consultancy of wetenschappelijke activiteiten (6,1%). Naar geslacht en leeftijd zien we geen noemenswaardige verschillen tussen het profiel van de inkomende pendelaars en de totale binnenlandse werkgelegenheid in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

De omgekeerde beweging – uitgaande pendel vanuit Brussel naar de andere twee gewesten – komt heel wat minder voor: van de 359 200 werkenden die wonen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn er 64 400 actief in een ander gewest (Vlaanderen of Wallonië). Dit komt overeen met een uitgaande pendelintensiteit van 17,9%.

Tabel 2. Intergewestelijke pendel (personen vanaf 15 jaar) (Belgische gewesten; 2009)

	Inkomende pendel (vanuit een ander gewest)			Uitgaande pendel (naar een ander gewest)		
	Binnenlandse werkgelegen- heid	Inkomende pendel	Inkomende pendel- intensiteit	Werkende bevolking	Uitgaande pendel	Uitgaande pendel- intensiteit
Brussels H. Gewest	670 300	371 800	55,5%	359 200	64 400	17,9%
Vlaams Gewest	2 561 800	111 700	4,4%	2 741 100	285 300	10,4%
Waals Gewest	1 173 300	68 500	5,8%	1 321 200	202 300	15,3%

Noot: De inkomende en uitgaande pendel(intensiteit) is hier enkel berekend vanuit of naar de andere gewesten; dus exclusief grensarbeid (die wel ook deel uitmaakt van de totale binnenlandse werkgelegenheid in een gewest; cf. infra)

Bron: Vlaamse arbeidsrekening o.b.v. RSZ Gedecentraliseerde statistiek, RSVZ, RSZPPO, RIZIV, RVA (bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

Vlaams Gewest

De inkomende pendelintensiteit in de twee andere gewesten is veel lager dan deze in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het Vlaams en Waals Gewest trekken met andere woorden in veel mindere mate pendelaars uit de andere regio's aan. In het Vlaams Gewest bedroeg de inkomende pendelintensiteit in 2009 slechts 4,4%: 111 700 van de 2 561 800 loontrekkenden die in Vlaanderen actief waren, betreft pendelaars die wonen in Brussel (43 300) of Wallonië (68 400). De inkomende pendel in het Vlaams Gewest situeert zich vooral in de provincie Vlaams-Brabant: van de 43 900 Brusselaars die werken in Vlaanderen doet ruim twee derde (67%) dat in deze aangrenzende provincie; van de 69 000 Walen die werken in Vlaanderen doet 40% dat in Vlaams-Brabant. De Brusselaars en Walen met een job in Vlaams-Brabant (in totaal 56 700 werkenden) zijn vooral tewerkgesteld in de groothandel (14%), consultancy en wetenschappelijke activiteiten (9%) en de kleinhandel (8%).

Zowel bij de inkomende pendelaars uit Brussel als die uit Wallonië is er een overwicht van de mannen ten opzichte van de vrouwen: van alle inkomende pendelaars is ruim twee derde (67%) mannelijk; in de totale Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid is dit slechts 55%. Tevens heeft de groep inkomende pendelaars – en dan vooral deze uit Brussel – een jonger leeftijdsprofiel dan de totale binnenlandse werkgelegenheid in het Vlaams Gewest. Zo is 43% van de Brusselaars die naar Vlaanderen pendelen jonger dan 35 jaar (ten opzichte van 33% in de totale Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid); de Brusselse pendelaars ouder dan 50 jaar zijn anderzijds ondervertegenwoordigd (17% ten opzichte van 25%). Het leeftijdsprofiel van de Walen die in Vlaanderen komen werken, komt wel vrij goed overeen met dit van de totale Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid.

De uitgaande pendel vanuit Vlaanderen naar een ander gewest is duidelijk groter dan de inkomende pendel: van de 2 741 100 werkende inwoners in Vlaanderen, werken er 285 300 in Wallonië of – vooral – het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Dit komt neer op een uitgaande pendelintensiteit van 10,4%.

Waals Gewest

Wallonië trekt op haar beurt ongeveer 68 500 inwoners van Brussel (21 100) of Vlaanderen (47 400) aan. Dat vertaalt zich in een inkomende pendelintensiteit van 5,8% (tabel 2). Van de 21 100 inkomende pendelaars uit het Brussels Gewest, werkt ruim de helft in de aangrenzende provincie Waals-Brabant en een kwart in de provincie Henegouwen. Deze Waalse provincies zijn ook het populairst bij de Vlaamse pendelaar: 35% van de 47 400 Vlamingen die werken in Wallonië heeft een job in Henegouwen, ongeveer een kwart in Waals-Brabant en nog eens een kwart in de provincie Luik.

De inkomende pendelaars in Wallonië zijn vooral tewerkgesteld in de volgende vijf sectoren: de openbare besturen (9% van het totaal aantal pendelaars), algemene overheidsdiensten (9%), de post (9%), de groothandel (8%) en het onderwijs (8%). Die laatste is vooral voor Brusselaars één van de voornaamste werkverschaffers: 18% van de inwoners van Brussel die werken in Wallonië is tewerkgesteld in het onderwijs, tegenover 4% van de Vlamingen die werken in het Waals Gewest.

In de totale Waalse binnenlandse werkgelegenheid staan er tegenover 55% mannen, 45% vrouwen. Bij de inkomende pendelaars uit Vlaanderen en Brussel nemen de mannen iets meer het overwicht (59%). Het leeftijdsprofiel van de Vlamingen die pendelen naar Wallonië komt min of meer overeen met dat van de totale Waalse binnenlandse werkgelegenheid. De Brusselse pendelaars laten opnieuw een iets jonger leeftijdsprofiel optekenen: slechts 21% ouderen en 41% werkenden jonger dan 35 jaar (tegenover respectievelijk 30% en 28% bij de Vlaamse pendelaars).

2.1.2 Inkomende grensarbeid

Anderhalf percent (67 700 personen) van de totale Belgische binnenlandse werkgelegenheid (4 405 400) wordt ingevuld door werkenden uit het buitenland (tabel 3), en dan vooral door werkenden uit de buurlanden: Frankrijk (39 900), Nederland (7 100), Duitsland (1 500) en Luxemburg (400).

Het Waals Gewest trekt iets meer inkomende grensarbeiders aan dan het Vlaams Gewest (respectievelijk 31 500 en 30 700 werkenden of respectievelijk 46,6% en 45,3% van de totale inkomende grensarbeid in België) (tabel 4). In Wallonië is de inkomende grensarbeid goed voor 2,7% van de totale binnenlandse werkgelegenheid van het gewest (1 173 300). In 80% van de gevallen gaat het, weinig verrassend, om inwoners vanuit Frankrijk (25 300). Vooral de provincie Henegouwen trekt werknemers aan die van buiten de landsgrenzen komen, en dan vooral ook vanuit Frankrijk (17 400). De inkomende grensarbeiders die werken in Wallonië hebben het vaakst een job in één van de volgende sectoren: de maatschappelijke dienstverlening (8%), de bouwsector (8%), de kleinhandel (8%), de voedingsindustrie (6%) of de uitzendsector (6%). Verder is het gros van de inkomende grensarbeiders mannelijk (69%) en redelijk jong in vergelijking met de totale Waalse binnenlandse werkgelegenheid (zie hoger): 12% van de totale groep inkomende grensarbeiders is jonger dan 25 jaar, 62% is tussen 25 en 45 jaar, en slechts een kwart is ouder dan 45 jaar.

Vlaanderen trekt 30 700 grensarbeiders aan, wat goed is voor 1,2% van de totale Vlaamse loontrekkende binnenlandse werkgelegenheid. Vooral West-Vlaanderen trekt werknemers aan vanuit onze buurlanden: 43% van de inkomende grensarbeiders naar Vlaanderen is tewerkgesteld in West-Vlaanderen. Bijna één op de vier inkomende grensarbeiders heeft een job in de provincie Antwerpen. Opvallend is dat (West-) Vlaanderen relatief veel inwoners van Frankrijk aantrekt om jobs in te vullen (wetende dat er slechts 1 000 inwoners van Vlaanderen de omgekeerde pendelbeweging maken) (figuur 1). West-Vlaanderen is dan ook een regio waar de arbeidsmarktkrapte zich sterk laat voelen. De Franse grensarbeiders zijn voornamelijk actief in de West-Vlaamse voedings- en textielindustrie (met respectievelijk 2 200 en 1 900 werkenden), gevolgd door de uitzendsector (1 400).

Bijna een kwart van de inkomende grensarbeiders in Vlaanderen heeft een job in de provincie Antwerpen, die gekenmerkt wordt door een hoge jobconcentratie rond de haven van Antwerpen. Daarbij gaat het vaak om inwoners van Nederland. Ongeveer de helft van de 6 500 Nederlanders die werken in Vlaanderen, is tewerkgesteld in de provincie Antwerpen. Deze Nederlandse pendelaars zijn vooral actief in de Antwerpse chemische industrie, de bouw en in de logistieke sector.

Drie kwart van de inkomende grensarbeiders in Vlaanderen is man en vaak gaat het om jonge mensen die de landsgrenzen oversteken voor een job in Vlaanderen: 13% is jonger dan 25 jaar, 59% is tussen 25 en 45 jaar en 28% is ouder dan 45 jaar.

Tabel 3. Grensarbeid (personen vanaf 15 jaar) (België; 2009)

	Inkomende grensarbeid (vanuit een ander land)			Uitgaande grensarbeid (naar een ander land)		
	Binnenlandse werkgelegenheid	Inkomende grensarbeid	Inkomende pendel- intensiteit	Werkende bevolking	Uitgaande grensarbeid	Uitgaande pendel- intensiteit
België	4 405 400	67 700	1,5%	4 421 600	83 800	1,9%

Bron: Vlaamse arbeidsrekening o.b.v. RSZ Gedecentraliseerde statistiek, RSVZ, RSZPPO, RIZIV, RVA (bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

Tabel 4. Inkomende/uitgaande grensarbeid naar gewest (personen vanaf 15 jaar) (België; 2009)

	Inkomende grensarbeid		Uitgaande grensarbeid	
	(n)	(%)	(n)	(%)
Brussels H. Gewest	5 500	8,1	1 800	2,2
Vlaams Gewest	30 700	45,3	36 300	43,3
Waals Gewest	31 500	46,6	45 700	54,5
België (totaal)	67 700	100,0	83 800	100,0

Bron: Vlaamse arbeidsrekening o.b.v. RSZ Gedecentraliseerde statistiek, RSVZ, RSZPPO, RIZIV, RVA (bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

2.1.3 Uitgaande grensarbeid

Ongeveer 83 800 inwoners van België werken als loontrekkende grensarbeider in één van onze buurlanden. Dat is bijna 2% van de totale beroepsbevolking (4 421 600). Het merendeel van deze grensarbeiders (45 700 of 55%) woont in het Waals Gewest en deze zijn vooral aan de slag in Luxemburg (34 100), en in mindere mate in Frankrijk (4 700), Duitsland (4 800) en Nederland (1 400). De Waalse grensarbeid naar Luxemburg wordt logischerwijze vooral gevoed vanuit de provincie Luxemburg (77%).

De inwoners van Wallonië die de landsgrens oversteken voor hun werk, zijn vaker mannen (63%) dan vrouwen (37%). In de totale Waalse werkende bevolking is de man/vrouw-verhouding iets meer in evenwicht met 55% mannen en 45% vrouwen. Ook naar leeftijd wijkt het profiel van de Waalse grensarbeider af van de totale Waalse werkende bevolking: 77% van de Waalse grensarbeiders is tussen 25 en 50 jaar oud, in de totale werkende bevolking is het aandeel van deze leeftijdsgroep 66%. Jongeren

(<25 jaar) (6%) en ouderen (50+) (16%) pendelen relatief minder vaak naar de buurlanden in vergelijking met hun aandeel in de totale werkende bevolking (respectievelijk 8% en 26%).

Ruim 36 300 inwoners van het Vlaams Gewest pendelt voor het werk naar één van onze buurlanden. Daarmee kent Vlaanderen een negatief saldo grensarbeid. Met andere woorden, de uitgaande grensarbeid (36 300) is groter dan de inkomende grensarbeid (30 700). Het overgrote deel van de uitgaande grensarbeiders, werkt in Nederland (33 300). Dit is enigszins te verklaren doordat hier geen taalbarrière speelt en de pendelafstand voor de meeste Vlamingen vaak beperkt zal zijn. We zien dan ook dat het voornamelijk inwoners zijn van de aangrenzende regio's – de provincies Limburg (19 400) en Antwerpen (11 400) – die in Nederland gaan werken. Eerder onderzoek toonde aan dat het in meer dan de helft van de gevallen gaat om personen met de Nederlandse nationaliteit die in Vlaanderen wonen, maar werken in hun land van herkomst (Corpeleijn, 2009). Het profiel van de Vlaamse grensarbeiders wijkt quasi niet af van het profiel van de totale Vlaamse werkende bevolking. Over de sectoren waarin de Belgische uitgaande grensarbeiders actief zijn hebben we vanuit de Vlaamse arbeidsrekening geen informatie.

3. Pendelintensiteit op lokaal niveau

Ook op een meer gedetailleerd geografisch niveau zijn in de Vlaamse arbeidsrekening gegevens beschikbaar over de geografische mobiliteit van loontrekkenden. Op landelijk, regionaal (de drie gewesten) en subregionaal niveau (de provincies of de Regionale Sociale Overlegcomités) kunnen de eigenlijke pendelstromen in kaart gebracht worden. Op het laagste geografische niveau – de gemeenten – laten de gegevens (voorlopig) echter niet toe om de pendelstromen tussen gemeenten in kaart te brengen, maar wel om de inkomende of uitgaande gemeentelijke pendelintensiteit te meten. Deze indicator duidt op de mate waarin een gemeente inwoners van andere gemeenten aantrekt om er te komen werken of – omgekeerd – in hoeverre inwoners van een bepaalde gemeente in een andere gemeente gaan werken.

In figuur 2 brengen we voor alle Belgische gemeenten de *inkomende pendelintensiteit* in kaart. Deze geeft aan in welke mate een gemeente inwoners van een andere gemeente aantrekt om te komen werken, uitgedrukt in het aandeel personen dat vanuit een andere gemeente komt werken in gemeente X ten opzichte van het totaal aantal werknemers met een job in die gemeente X.

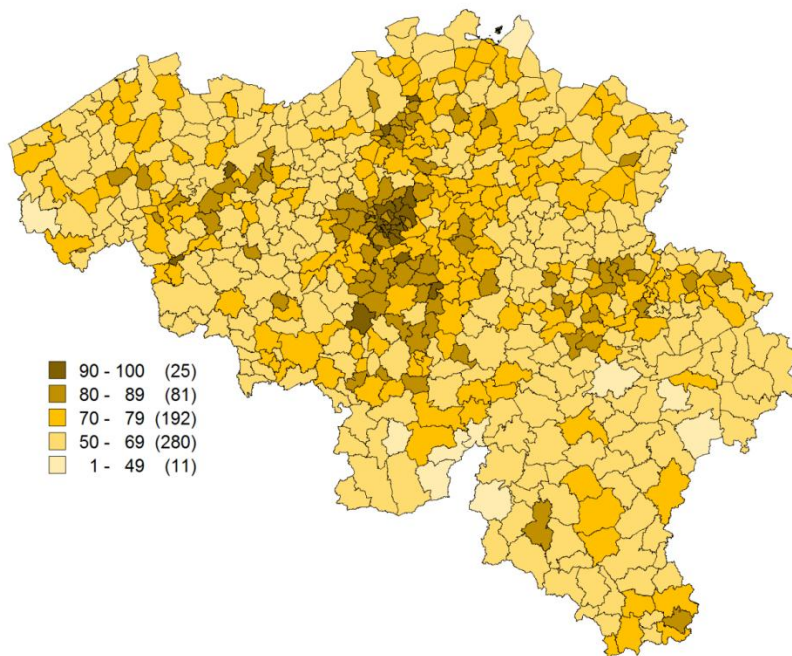
In de eerste plaats zien we dat de gemeenten in en rond Brussel een hoge inkomende pendel noteren (cf. donker ingekleurde gemeenten op de kaart). In een aantal Brusselse gemeenten worden ruim negen van de tien loontrekkende jobs ingevuld door inwoners van buiten de eigen gemeenten. Hoewel dit aandeel mede omhoog gestuwd wordt door pendelstromen vanuit naburige gemeenten, wordt een groot aandeel van de Brusselse jobs ingevuld door loontrekkenden uit de ruimere regio en de provincies Vlaams-Brabant, Oost-Vlaanderen en Antwerpen.

Ook zien we een hoge inkomende pendelintensiteit in de Vlaamse gemeenten in de rand van Brussel waar zich eveneens belangrijke economische activiteiten voordoen; bijvoorbeeld rond de nationale luchthaven. Een constante in elk van de gemeenten met een hoge inkomende pendel is dan ook de hoge tot zeer hoge jobratio (het aantal jobs per honderd inwoners op arbeidsleeftijd). In Brussel is deze jobratio bijvoorbeeld 224, wat betekent dat er per honderd Brusselaars op arbeidsleeftijd 224 jobs worden geteld. Om dit hoge jobniveau te kunnen vervullen, zijn deze gemeenten zuiver wiskundig al genooddaakt om pendelaars aan te trekken. Opmerkelijk verschil is echter dat het in de gemeenten in het Brusselse hoofdzakelijk gaat over gemeenten met een hoge werkloosheidsgraad onder de bevolking, terwijl de gemeenten in de Vlaamse rand rond Brussel overwegend een lage werkloosheid kennen. In de

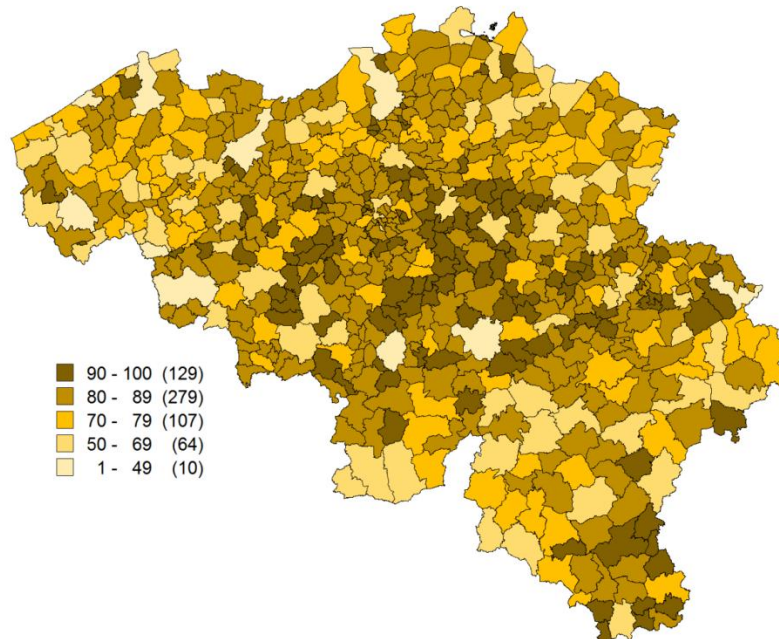
Brusselse gemeenten gaat een hoge inkomende pendel van werknemers uit andere gemeenten – en bij uitbereiding uit andere provincies – dus samen met een hoge werkloosheid onder de eigen bevolking. Dit duidt op een belangrijke mismatch tussen de lokale vraag naar arbeidskrachten en het (onaangesproken) aanbod van de eigen, plaatselijke bevolking.

Figuur 2 Aandeel (%) gemeentelijke inkomende pendel bij de loontrekkende binnenlandse werkgelegenheid (vanaf 15 jaar), Belgische gemeenten, 2009

Bron: Vlaamse arbeidsrekening o.b.v. RSZ Gedecentraliseerde statistiek, RSVZ, RSZPPO, RIZIV, RVA (bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

Figuur 3 Aandeel (%) gemeentelijke uitgaande pendel bij de loontrekkende bevolking (15-64 jaar), Belgische gemeenten, 2009

Bron: Vlaamse arbeidsrekening o.b.v. RSZ Gedecentraliseerde statistiek, RSVZ, RSZPPO, RIZIV, RVA (bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

Naast de gemeenten in de Brusselse regio zien we in Vlaanderen ook een hoge inkomende pendel in enkele gemeenten rond Antwerpen. Hierbij gaat het over kleinere gemeenten met een hoge industriële bedrijvigheid – al dan niet in het kielzog van de Antwerpse haven – of om gemeenten waar zich belangrijke commerciële activiteiten gevestigd hebben.

De eerder lage inkomende pendelintensiteit in bijvoorbeeld Antwerpen, de grootste stad in het Vlaams Gewest – met toch een jobratio van 91 jobs per honderd inwoners op arbeidsleeftijd – geeft aan dat de beschikbare jobs in Antwerpen in belangrijke mate worden ingevuld door inwoners van de stad zelf. Dit blijkt tevens uit figuur 3, die de uitgaande pendel op gemeentelijk niveau weergeeft. De uitgaande pendel zegt iets over hoeveel werkende inwoners uit een gemeente elders werkzaam zijn (en wordt berekend als het aandeel loontrekkende inwoners uit een gemeente X die in een andere gemeente gaan werken ten opzichte van de totale loontrekkende bevolking in gemeente X). In Antwerpen is de uitgaande pendelintensiteit het laagst van alle Belgische gemeenten: slechts 40% van alle loontrekkende Antwerpenaren heeft een job buiten de stad. De overige 60% woont én werkt dus in Antwerpen wat in belangrijke mate te danken is aan de sterk uitgebouwde commerciële en publieke dienstensectoren (zoals de maatschappelijke dienstverlening).

Deze vaststelling zien we ook in andere grotere Belgische steden (zoals bijvoorbeeld Gent, Brugge, Oostende, Charleroi of Namen), waar de uitgaande pendelintensiteit eveneens laag is (cf. licht ingekleurde gemeenten op de kaart), wat betekent dat de bewoners van die steden vaak een job hebben in hun eigen gemeente. Toch zijn het niet enkel de eigen inwoners die mee profiteren van de sterk ontwikkelde economische activiteiten in de centrumsteden. Gemeenten met een grote uitgaande pendel zijn vooral de (kleinere) gemeenten rond Brussel en rond de grotere centrumsteden. Het betreft hier vooral residentiële gemeenten met een uitgesproken woonfunctie, die voor hun werkzaamheid in sterke mate afhankelijk zijn van het jobaanbod in de naburige steden en gemeenten.

4. Synthese

Met de integratie van nieuwe gegevens in de Vlaamse arbeidsrekening, die de woonplaats van een werkende linkt aan zijn of haar werkplaats, ontstonden nieuwe analysemogelijkheden om de geografische mobiliteit van werknemers in kaart te brengen. Zo beschikken we met de telling van de binnenlandse werkgelegenheid – naast de telling van de beroepsbevolking naar woonplaats – over cijfermateriaal met betrekking tot de inkomende en uitgaande pendel van loontrekkenden. Het verschil tussen de werkende (loontrekkende) beroepsbevolking en de binnenlandse werkgelegenheid kunnen we immers verklaren door intergewestelijke en internationale pendelstromen.

De Belgische binnenlandse werkgelegenheid, 4 405 400 personen met een job in België, bestaat uit de werkende bevolking woonachtig in België (4 421 600), vermeerderd met de inkomende grensarbeid (67 700) en verminderd met de uitgaande grensarbeid (83 800) naar de buurlanden van België (Duitsland, Frankrijk, Nederland en Luxemburg). Op gewestelijk niveau wordt de omvang van de binnenlandse werkgelegenheid niet alleen bepaald door het saldo grensarbeid, maar ook door de interregionale pendelsaldo's, namelijk de inkomende en uitgaande pendelstromen tussen de drie gewesten onderling. Zo is de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid de resultante van een negatief saldo grensarbeid (30 700 inkomend versus 36 300 uitgaand), maar ook van een negatief saldo interregionale of intergewestelijke pendel: er zijn meer inwoners van Vlaanderen die in het Waals of Brussels Hoofdstedelijk Gewest gaan werken (285 300) dan dat er werknemers van buiten het gewest naar Vlaanderen komen om hun job uit te oefenen (111 700).

Naast gegevens over de geografische mobiliteit van werknemers op nationaal of gewestelijk niveau, beschikken we met de Vlaamse arbeidsrekening ook over mobiliteitsgegevens op subregionaal niveau of gemeentelijk niveau. Daarenboven kunnen de pendelindicatoren of pendelstromen ook worden berekend, opgesplitst volgens de belangrijkste persoonskenmerken (geslacht, leeftijd) of activiteitssector.

Bibliografie

Eurostat. 1997. *Europees systeem van rekeningen: ESR 1995*. Luxemburg: Eurostat

Corpeleijn, A. 2009. *Pendelen naar Nederland: oude en nieuwe grensarbeiders*. Over.Werk, Tijdschrift van het Steunpunt Werk en Sociale Economie. Leuven: Uitgeverij Acco.

Herremans, W. 2007. *Conceptnota Vlaamse Arbeidsrekening*. WSE Report. Leuven: Steunpunt WSE.

Herremans, W. & Jacobs, M. 2009. Flemish Labour Accounts. *Information Systems for Regional Labour Market Monitoring. State of the Art and Perspectives*. Mering: Rainer Hampp Verlag

Vanderbiesen, W. 2010. *De Vlaamse centrumsteden in kaart gezet. Lokale arbeidsmarktindicatoren en pendel als graadmeter van de lokale arbeidsmarktdynamiek*. WSE Report. Leuven: Steunpunt WSE

Vanderbiesen, W. & Jacobs, M. 2011. *Inter-regional and cross-border mobility in the Flemish Labour Account*. In Larsen, C., Hasberg, R., Schmid, A., Bittner, M. & Clément, F. (eds.), *Measuring Geographical Mobility in Regional Labour Market Monitoring. State of the Art and Perspectives*: 177-188.